

XALQARO MUNOSABATLARDAGI MARKAZIY OSIYONING STRATEGIK O'RNI

Toirova Zerda Tolmas qizi

Alfraganus universiteti "Xalqaro munosabatlar" yo'nalishi 3- kurs talabasi

Anotatsiya: 21-asr xalqaro siyosati tobora ko'p qutbli shaklga kirib borar ekan, Markaziy Osiyo mintaqasi global kuchlar o'rtasidagi raqobat va hamkorliklar markaziga aylanyapti. Geografik joylashuvi, boy tabiiy resurslari, transport-kommunikatsion salohiyati va tarixiy-madaniy merosi bu hududni strategik nuqtai nazardan jahon siyosatining muhim elementiga aylantirmoqda. Mintaqaning Rossiya, Xitoy, AQSh kabi yirik davlatlar bilan bo'lgan munosabatlari nafaqat ichki barqarorlik, balki butun Yevroosiyo xavfsizligi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada Markaziy Osiyoning xalqaro munosabatlardagi o'rni, asosiy tashqi ta'sirlar va mintaqaviy strategiyalar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Xalqaro siyosat, ko'p qutbli dunyo, transport - kamunakativ salohiyat, Buyuk ipak yo'li, bir kamar bir yo'l, yashil energetika.

Abstract: As the international politics of the 21st century becomes increasingly multipolar, the Central Asian region is becoming a center of competition and cooperation between global powers. Its geographical location, rich natural resources, transport and communication potential, and historical and cultural heritage make this region an important element of world politics from a strategic point of view. The region's relations with major powers such as Russia, China, and the United States are of great importance not only for internal stability, but also for the security of all of Eurasia. This article analyzes the role of Central Asia in international relations, its main external influences, and regional strategies.

Keywords: International politics, multipolar world, transport and communication potential, Great Silk Road, One Belt, One Road, green energy.

KIRISH

Bugungi globallashuv va geosiyosiy raqobat sharoitida Markaziy Osiyo mintaqasi xalqaro munosabatlar tizimida tobora muhim strategik o'ringa ega bo'lib bormoqda.

Geografik joylashuvi, tabiiy boyliklarga boyligi, tranzit-logistika salohiyati, xavfsizlik va barqarorlik bilan bog'liq muammolar Markaziy Osiyoni yirik davlatlar, mintaqaviy va xalqaro tashkilotlar diqqat markaziga aylantirgan. Ayniqsa, Xitoy, Rossiya, AQSh, Yevropa Ittifoqi hamda Turkiya, Hindiston, Eron kabi davlatlarning mintaqaga bo'lgan qiziqishi ularning tashqi siyosatida ustuvor yo'nalish sifatida namoyon bo'lmoqda.

Markaziy Osiyo davlatlari mustaqillik yillarida o'z tashqi siyosatini shakllantirib, o'zaro hamkorlik, integratsiya, muvozanatli diplomatiya yo'lini tanlab, xalqaro maydonda o'z mavqelarini mustahkamlashga intilmoqda.

Shuningdek, xavfsizlik, energetika, ekologiya, suv resurslari, chegara, migratsiya, radikalizm kabi umumiy muammolar mintaqaviy hamkorlik zaruratini kuchaytirmoqda.

Mazkur maqolada Markaziy Osiyoning geostrategik va geoiqtisodiy ahamiyati, uning xalqaro siyosiy dinamikadagi o'rni, yirik davlatlar bilan munosabatlari va mintaqaviy

integratsiya jarayonlaridagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, mintaqaning hozirgi holati va istiqboli xalqaro munosabatlar nazariyalari asosida baholanadi.

ASOSIY QISM

Markaziy Osiyo qadimdan buyuk sivilizatsiyalar chorrahasi bo'lgan. "Buyuk ipak yo'li" orqali Sharq va G'arbni bog'lagan bu hududda savdo, ilm-fan, madaniyat va diplomatiya gullab-yashnagan. Buxoro, Samarqand, Xiva kabi shaharlar musulmon dunyosining siyosiy va ma'naviy markazlariga aylangan. Bu tarixiy tajriba hozirgi kunda ham mintaqaning xalqaro nufuzini oshirishda ijobiy rol o'ynamoqda.

Asosiy xalqaro o'yinchilar va manfaatlar

Rossiya tarixiy jihatdan Markaziy Osiyoda eng kuchli ta'sirga ega davlatlardan biridir. Sovet Ittifoqi davridan qolgan siyosiy, iqtisodiy va harbiy aloqalar hali-hanuz davom etmoqda. Rossiya Kollektiv xavfsizlik shartnomasi tashkiloti (KXShT) orqali mintaqadagi xavfsizlik siyosatida faol ishtirok etmoqda. Shuningdek, mehnat migratsiyasi, gaz va neft sohalaridagi hamkorlik Rossiyaning ta'sirini mustahkamlab turibdi.

Xitoyning "Bir kamar – bir yo'l" tashabbusi Markaziy Osiyo orqali o'tuvchi iqtisodiy yo'llarga e'tiborni kuchaytirdi. Mintaqa davlatlari Xitoydan yirik infratuzilmaviy investitsiyalar jalb qilmoqda. Lekin Xitoyning iqtisodiy ekspansiyasi ayrim hollarda mustaqillikka xavf tug'dirishi mumkinligi haqidagi xavotirlar ham mavjud.

AQSh mintaqada xavfsizlik, inson huquqlari, demokratiya va ekstremizmga qarshi kurash sohalarida faol bo'lib kelmoqda. Afg'oniston urushi davrida Markaziy Osiyo davlatlari AQShga tranzit yo'llar taqdim etgan edi. Garchi hozir AQShning mintaqadagi ishtiroki nisbatan kamaygan bo'lsa-da, u diplomatik va ta'lim dasturlari orqali ta'sirini saqlab qolmoqda.

Turkiya — til, din va madaniyat jihatidan yaqin bo'lgan mintaqa bilan faol aloqalarni rivojlantirmoqda, ayniqsa Turk davlatlari tashkiloti orqali.

Eron esa Janubiy mintaqada siyosiy va diniy ta'sirga ega bo'lishga intiladi.

Yevropa Ittifoqi esa inson huquqlari, qonun ustuvorligi va yashil energetika bo'yicha hamkorlikni kuchaytirishga harakat qilmoqda.

1.Markaziy Osiyo davlatlarining tashqi siyosati

O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Turkmaniston va Tojikiston har biri o'z tashqi siyosat strategiyasiga ega. O'zbekiston 2016-yildan keyin ochiq va faol diplomatiya yo'lini tanladi. Qozog'iston esa ko'p vektorli siyosat yuritib, barcha yirik davlatlar bilan muvozanatli aloqalarni saqlashga intiladi. Mintaqadagi ba'zi davlatlar neytral siyosatni ustun qo'ygan (masalan, Turkmaniston), boshqalari esa integratsion loyihalarda faol.

2.Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik

Markaziy Osiyo davlatlari xalqaro tashkilotlar bilan turli yo'nalishlarda ishlamoqda:

BMT orqali iqlim, rivojlanish va xavfsizlik sohalarida;

Shanxay hamkorlik tashkiloti (ShHT) orqali xavfsizlik, iqtisod va transport yo'nalishida;

Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti (YXHT) orqali inson huquqlari, saylovlar va media erkinligi bo'yicha.

Bu tashkilotlar mintaqa davlatlariga tashqi siyosatda muvozanatni saqlash va o'z manfaatlarini himoya qilish imkonini bermiqda.

XULOSA

Markaziy Osiyo xalqaro munosabatlarda tobora muhim o‘rin egallab bormoqda. Uning strategik joylashuvi, tabiiy resurslari va madaniy salohiyati uni yirik davlatlar manfaatlari kesishadigan hududga aylantirgan.

Ammo mintaqa barqarorligi, rivoji va mustaqilligini saqlab qolish uchun davlatlar o‘zaro hamjihatlikda ishlashi, tashqi siyosatda muvozanatli va mustaqil yondashuvni tanlashi lozim. Ichki islohotlar, ijtimoiy barqarorlik va innovatsion rivojlanish orqali mintaqa nafaqat kuchlar o‘yin maydoni, balki jahon siyosatining faol ishtirokchisiga aylanishi mumkin.

Qachonki davlatlar va xalqlar o‘zaro bir butunligini anglab yetib, ichki integratsiyani vujudga keltirsagina, Markaziy Osiyo yaxlit jipslikka erishib, mukammal kuchga aylanadi. Integratsiyaning muhim nazariy masalasi bu – integratsiya jarayonida iqtisodiy va siyosiy omillarning o‘zaro munosabati hisoblanadi.

Qachonki, iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirish uchun siyosiy muhit yuzaga kelsa, integratsiya jarayonlari jadallashadi. Arab davlatlarining integratsiyasida ham aynan ushbu omillar o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch”. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Nazarov X. “Markaziy Osiyo geosiyosati: muammolar va imkoniyatlar”. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2020.
3. Qodirov M. “Xalqaro munosabatlar nazariyasi va amaliyoti”. – Toshkent: Akademiya, 2021.
4. UNDP. “Regional Human Development Report for Central Asia”. – New York: United Nations Development Programme, 2020.
5. Xalqaro Munosabatlar va Tashqi Siyosat Jurnal. – Toshkent, 2021–2024 yillarda chiqqan sonlar.
6. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi rasmiy veb-sayti: www.mfa.uz
7. Shanghai Cooperation Organization rasmiy sahifasi: www.eng.sectsc.org
8. Asia Development Bank (ADB) Central Asia Reports – www.adb.org
9. Buzan, B. & Wæver, O. “Regions and Powers: The Structure of International Security.” – Cambridge University Press, 2003.